
Hledání české filosofie

K filosofickému životopisu Erazima Koháka

Před 80 lety, 21. 5. 1933, se v Praze narodil Erazim Kohák. Život mu však dopřál jen krátký čas bezstarostného dětství. Jeho rodiče byli masarykovští vlastenci, kteří se po roce 1939 bez váhání zapojili do odboje. Po zatčení a výsleších na gestapu přežili věznění v nacistických koncentračních táborech. Dočkali se sice osvobození republiky, avšak již o tři roky později se zachraňovali útekem přes Šumavu před další totalitou. Po půldruhém roce se dostali do Spojených států, kde začínali novou životní dráhu jako zemědělství dělníci. Jako českoslovenští evangelíci dali svému synovi do vínku pevné přesvědčení, že toto je svět Boží, a tudíž je smysluplný. Životní peripetie se však zdály dokazovat něco jiného. Rozpor mezi přesvědčením o smyslu stvoření a prožívanou skutečností života stanovil Erazimu Kohákovi hledání smyslu v nesmyslném světě jako nejnaléhavější úkol – a filosofii a teologii shledal jako obory tomuto úkolu nejpřiměřenější. Filosofii přijal jako celoživotní výzvu k hledání smyslu v rozháraném životě.

Erazim Kohák zahájil svá studia poté, co mu Colgate University nabídla bakalářské stipendium, nadále si však zajišťoval živobytí i pomocí brigád v dělnických profesích. První cyklus vysokoškolského studia byl podle místních zvyklostí všeobecně vzdělávací, nicméně již v tomto všeobecném studijním rámci se Erazim Kohák zaměřil zejména na filosofii a teologii. Po získání bakalářského diplomu v roce 1954 uspěl v celostátním konkursu na Danforthovo stipendium a mohl pokračovat ve studiu. Tehdy mohl volit mezi kolumbijskou univerzitou, kde byla pěstována pragmatická filosofie v duchu Johna Deweyho, Harvardovou univerzitou, kde převládala filosofie analytická, a Yale. Jako nejvhodnější pro své další směřování si zvolil Yale, kde byla filosofie rozvíjena ještě v tradiční podobě. Zde se zapsal na filosofické fakultě Yale Graduate School a na bohoslovecké fakultě Yale Divinity School. Studoval u prof. Branda Blanscharda, tradičního britského idealisty, u prof. Lawrence, znalce Whiteheadovy filosofie, u významných teologů Rolanda Baintona a H. Richarda Niebuha a mnoha dalších. Zpočátku ho zaujal tehdy vlivný existencialismus, později se však přiklonil k Husserlovi a jeho fenomenologii, která se mu stala celoživotní pracovní metodou.

Svá vysokoškolská studia Erazim Kohák ukončil získáním titulů M.A. (1957) a Ph.D. (1958), poté nastoupil v nejnižší pedagogické hodnosti *Instructor* na Gustavus Adolphus College. Krátce poté publikoval v časopise *Classical Studies* článek „Lessons on Education from Plato's Laches“, který byl oceněn Cooperovou cenou. Na základě toho obdržel nabídku pracovní pozice *assistant professor* na Bostonské univerzitě, která se následně na celou zbývající dobu vynuceného exilu stala jeho alma mater. Právě tam dosáhl v roce 1970 hodnosti *associate professor* a o osm let později byl jmenován řádným profesorem. Na Boston University pak Erazim Kohák působil v různých funkcích až do svého návratu do Československa po listopadu 1989.

Na Boston University byly pochopitelně Kohákovy základní povinnosti pedagogické, zároveň s nimi však rozvíjel i svou všestrannou literární činnost. V té době se nejen stal členem redakční rady časopisu *Dissent*, ale zároveň přispíval i do řady periodik, mj. do *Harpers*, *Idealistic Studies* či *Review of Metaphysics*. Když po třiceti letech odcházel ze Spojených států zpět do Československa, zanechal za sebou nejen pověst oblíbeného učitele, nýbrž i oceňovaného filosofujícího publicisty.

Po celou dobu svého exilu se však Erazim Kohák snažil závazně dostat i svému nezrušitelnému závazku k Československu. Pravidelně psal do exilových časopisů, do Tigridova *Svědectví*, do Pelikánových *Listů*, do *Proměn*, které ve Švýcarsku vydával Karel Hrubý, i do římských *Studií*, redigovaných Karlem Skalickým.

Kohákovou knižní filosofickou prvotinou se stala pedagogicky zaměřená studie *Idea and Experience: Husserl's Project of Phenomenology in Ideen I*,¹ která čtenářům předkládala tehdy v USA běžný realistický a praktický výklad Husserlovy fenomenologie jako metodologie věd o člověku. Kohák však již zde Husserla vyložil v poněkud schelerovském duchu svého hledání smyslu života, realisticky a humanisticky. Takřka souběžně s touto publikací vydal Kohák ve Škvoreckého exilovém nakladatelství také svou českou prvotinu *Národ v nás*.² Byla to studie populárně filosofická, jež byla především zaměřená na povzbuzení čtenářů v údobí těžké normalizační deprese. Zaznamenala úspěch mezi exilovými čtenáři, ovšem až po letech, po svém návratu do Československa, se Kohák dozvěděl od Petra Pitharta, že skutečně širila naději i na domácí půdě.

Přelom v Kohákově filosofickém vývoji představoval rok 1976. Dál sice vyučoval na Boston University, avšak osobně přesídlil na lesní samotu, kde žil bez běžných výtobytků civilizace, například elektrického proudu. V příbytu-

1 Kohák, E., *Idea and Experience: Husserl's Project of Phenomenology in Ideen I*. Chicago, University of Chicago Press 1978.

2 Kohák, E., *Národ v nás*. Toronto, '68 Publishers 1978.

ku, který si postavil vlastníma rukama, v bezprostředním styku s přírodou začal Erazim Kohák přehodnocovat jak své pojetí člověka a světa, tak své pojetí fenomenologie, která se mu stala výrazně praktickou disciplínou. Zároveň se mu stala oporou i americká personalistická filosofie, zvláště práce Bordena Parkera Bownea. Z personalismu E. Kohák přejal především pojetí „personálních“ kategorií hodnoty a smyslu jako základních kategorií struktury skutečnosti, vitalistických a mechanistických kategorií pak jako kategorií odvozených. Skutečnost je nejprve Bůh, pak člověk a všechn ostatní život, teprve pak neživá hmota.

Z tohoto přemýšlení na lesní samotě vyrostla Kohákova zatím nejúspěšnější kniha, *The Embers and the Stars: Philosophical Inquiry into the Moral Sense of Nature*.³ Její základní metaforou je lesní mýtina jako fenomenologická závorka, ve které se člověku zjevuje struktura hodnoty a smyslu všeho stvoření. Ve Spojených státech se tato kniha prodává i po čtyřiceti letech; v roce 2009 se stala předmětem konference na Gustavus Adolphus College, dočkala se rozhlasové dramtizace i mnoha přetisků.

I přes tento nepopíratelně velký úspěch E. Kohák nadále ctíl závazky ke své rodné zemi. Jen dva roky po první publikaci *The Embers and the Stars* „vyšla“ v Havlově samizdatové edici v tehdejší ČSSR Kohákova *Krise rozumu a přirozený svět* (1986). Erazim Kohák se snažil také přispět k šíření povědomí o Janu Patočkovi v anglosaském světě – vzhledem k omezeným možnostem dopadu knih v češtině vypracoval rozsáhlou monografii v angličtině, *Jan Patočka: His Thought and Writing*.⁴ Díky takřka neuvěřitelné shodě okolností vyšla tato publikace v Chicagu právě 17. listopadu 1989.

Po sametové revoluci se Erazim Kohák konečně mohl vrátit z exilu – a tu je dlužno říci, že neváhal ani okamžik. Na památku na svá americká léta vzal s sebou usměvavé sluníčko svého života, svoji milovanou manželku Dorothy Mills Kohákovou, která se po více než dvaceti letech plně sžila s českou zemí, byť ne zcela s českým jazykem. Domek na lesní samotě vyměnili Kohákoví s radostí za panelákový byt na pražském Jižním městě, postavení řádného profesora Boston University vyměnil Erazim Kohák stejně radostně zprvu za místo mimořádného pedagoga na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Časem pak došlo i na nostrifikaci Kohákovy americké profesury v Československu a nakonec i na jmenování emeritním profesorem – a to znamenalo definitivní zakončení exilové ságy.

3 Kohák, E., *The Embers and the Stars: Philosophical Inquiry into the Moral Sense of Nature*. Chicago, University of Chicago 1984. Český překlad výňatku z této knihy viz toto číslo Filosofického časopisu, s. 397-414.

4 Kohák, E., *Jan Patočka: His Thought and Writing*. Chicago, University of Chicago 1989.

Leč ani v Československu se E. Kohák nespokojil jen s rolí pedagoga, nadele i zde rozvíjel své publicistické aktivity. Po návratu z exilu se představil českým čtenářům knížkou *Pražské přednášky: Život v pravdě a (post)moderní skepse*,⁵ jež shrnovala první letmý přehled jeho zahraničního myšlení. Zároveň pokračoval i v populárně publicistické činnosti, jejímž prostřednictvím se snažil především přispět k obnově českého občanského myšlení.

Filosoficky závažnější je řada filosofických prací, jež byly založeny na Kohákových přednáškách na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jeho první „domácí“ odborná kniha *Člověk, dobro a zlo*⁶ shrnula přednáškový cyklus z dějin morální filosofie. Jak si však autor uvědomil, nutně ještě čerpala především ze zahraničních zdrojů – a právě to, mimo jiné, ho podle jeho vlastního vyjádření přesvědčilo o potřebě doplnit své znalosti studiem české filosofie. (Po dvaceti letech toto „doplňování znalostí“ podnítl i vznik knihy o české filosofii.) Ještě předtím však vyšla kniha, která více konvenovala tehdejšímu naladění české společnosti, *Zelená svatozář: Přednášky z ekologické etiky*. Ta vzbudila velký zájem a dočkala se nejen již čtyř českých vydání, ale i úspěšné anglické mutace, *The Green Halo: Bird's Eye View of Ecological Ethics*.⁷ Svým způsobem představuje ekologický protějšek morálně filosofické studie *The Embers and the Stars*.

V následujících letech vydal Kohák řadu kratších prací a sborníků dříve vydaných článků. Tato řada začíná knihou *Průvodce po demokracii*, určenou pro středoškolské studenty.⁸ I ta se dočkává stále dalších vydání, včetně bulharského překladu. Tuto publikaci následovala přednáška *Pravda a pestrost* (1997), vydaná nejprve pro evangelickou mládež a následně Junákem, podobně jako soubor článků *Orbis bene vivendi* (1997), připravený Romanem Šantorou, vydaný Junákem a mnohokrát přetiskovaný. Mimořádně úspěšný byl i rozsáhlý životopis, založený na rozhovorech s Romanem Šantorou a Jiřím Zajícem, *Erazim Kohák, Poutník po hvězdách* (2001). Námětem rozhovorů, jež byly zasazeny v životopisném rámci a zacíleny zejména na mimooborové čtenáře, byla především filosofie, teologie a politika. Dnes už je tato knížka rozebraná, avšak zájem o ni dále trvá. Mezi publikace tohoto typu lze zahrnout i dva výrazně filosofické sborníky, *Zorným úhlem filosofa* a *Kopí dona Quijota*, původně vydané zčásti v angličtině.⁹ Ty představují souhrn Koháko-

5 Kohák, E., *Pražské přednášky: Život v pravdě a (post)moderní skepse*. Praha, 3LF UK 1992; další vydání Praha, Ježek.

6 Kohák, E., *Člověk, dobro a zlo*. Praha, Ježek 1994, 1999.

7 Kohák, E., *Zelená svatozář: Přednášky z ekologické etiky*. První vydání: Praha, SLON 1998. Anglická mutace: Chicago, Open Court 1999.

8 Kohák, E., *Průvodce po demokracii*. Praha, SLON 1997, 2003.

9 Kohák, E., *Zorným úhlem filosofa*. Praha, Ježek 2004; a též, *Kopí dona Quijota*. Praha, Ježek, 2010. Výraznou zásluhu na tom, že tyto články nezapadly v archivech, nýbrž jsou dostupné v knižní formě, byt' toho času rozebrané, má dr. Marie Skýbová.

va myšlení „mezi monografiemi“, přičemž všechny studie zahrnuté v těchto sbornících vyšly i časopisecky.

Podle svého vlastního vyjádření považuje prof. Kohák za svou nejvýznamnější filosofickou práci monografii věnovanou smyslu českého žití a bytí v posledních dvou stoletích, *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Tato kniha, která vyšla i v anglické mutaci (též beznadějně rozebrané) *Hearth and Horizon: National Identity and Common Humanity in Czech Philosophy*,¹⁰ byla poctěna Cenou ministerstva školství ČR a Cenou rektora Univerzity Karlovy. Pro E. Koháka představovala něco jako vyvrcholení celoživotního hledání smyslu, které staví na všech jeho předchozích pracích. Celý život se prohlašoval za Čecha, touto knihou si objasnil, co to znamená.

V posledním roce Erazim Kohák ve spolupráci s Jakubem Trnkou připravil soubor studií *Hledání české filosofie*,¹¹ jenž vychází z referátů, které zazněly na stejnojmenné konferenci v listopadu 2011. Toto společné dílo jedenadvaceti autorů je neseno snahou dokázat, že navzdory leckdy prosazovanému dojmu se česká filosofie neomezuje na Masaryka, Rádlu a Patočku. I v údobí ticha mezi Únorem a Listopadem se některé části českého myšlení vyznačovaly nepominutelným bohatstvím, které představuje velký přínos nejen pro českou kulturu.

V současné době prof. Kohák připravuje českou mutaci své nejproslulejší knihy *The Embers and the Stars*. Protože je psána básnickým stylem, je překlad náročný, avšak ne zcela nemožný. Autor doufá, že ne-li už do roka a do dne, tak nejpozději do dvou let se *The Embers and the Stars* stanou *Uhlíky a hvězdami*. A jak s úsměvem dodává, ve snaze, aby jeho derniéra nebyla jen reprízou jeho premiéry, má rozvrženou i bilanční knihu jako souhrn svého filosofického putování od zmatku ke smyslu, leč vzhledem k svému kmetskému věku její dokončení ponechává v rukou Božích.

Kromě všech svých ostatních aktivit je Erazim Kohák i dlouholetým členem Redakční rady Filosofického časopisu, do jejíž práce se vždy aktivně a obětavě zapojoval. I mezi jejími jednotlivými zasedáními navštěvuje pravidelně redakci Filosofického časopisu. Každé setkání s ním je přitom nejen cenným profesionálním podnětem, ale i osobním zážitkem, setkáním s člověkem skutečně hlubokého humanistického smýšlení, mravně konzistentním, věrným ideálům, které nejen hlásá, ale v jejichž duchu i poctivě žije. Všichni mu přejeme jen to nejlepší.

Redakce

10 Kohák, E., *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha, Filosofia 2008; anglická mutace: Praha, Filosofia 2010.

11 Kohák, E. – Trnka, J. (ed.), *Hledání české filosofie*. Praha, Filosofický časopis–Filosofia 2012. Tato publikace byla vydána jako mimořádné číslo Filosofického časopisu.